

VAPAUDENRIISTOSTA ASIAKKAAN ARVOSTUKSEEN
- AIKALAISDIAGNOOSI SOSIAALITYÖN VALLASTA 1950-1970 LUVUILLA JA NYKY-
PÄIVÄNÄ

Lotta-Julia Santanen
Kandidaatin tutkielma
Yhteiskuntatieteet
Sosiaalityö
STOA7005
Jyväskylän avoin yliopisto
Helmikuu 2022

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Jyväskylän avoin yliopisto
Tekijä Lotta-Julia Santanen	
Työn nimi Vapaudenriidosta asiakkaan arvostukseen - Aikalaisdiagnoosi sosiaalityön vallasta 1950-1970 luvuilla ja nykypäivänä	
Oppiaine Sosiaalityö	Työn laji Kandidaatintutkielma
Aika Helmikuu 2022	Sivumäärä 32
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tutkielman tutkimusaiheena on, miten sosiaalityön valta näyttäytyy suomalaisissa 1950-1970-lukujen aineistoissa ja onko sosiaalityön valta muuttunut 50-70- luvuilta nykypäivään. Tutkimus tekee katsauksen aineistoihin, jotka käsittelevät sosiaalityön vallankäyttöä sekä siihen liittyneitä toimenpiteitä valitun ajanjakson aikana aikalaisdiagnoosia hyödyntäen. Tutkielman teoreettisessa viitekehyksessä on hyödynnetty erityisesti Samuli Aikion (2017) sosiaalityön vallan määritelmää, jotka ovat valta käyttäytymisen rajoittajana, valta riippuvuutena, valta vuorovaikutuksellisenä kykynä ja valta suostumuksen organisointina.</p> <p>Tutkimus on toteutettu kuvailevana kirjallisuuskatsauksena, joka on mahdollistanut 1950-1970-lukujen aikana tehtyjen, ja ajasta myöhemmin kirjoitettujen, aineistojen etsimisen.</p> <p>Tutkimukseen valikoitui kuusi aineistoa, joista neljä on julkaistu 1950-1970- luvuilla, kahdessa aineistossa on haastateltu kyseisen ajanjakson aikana sosiaalityötä tehneitä henkilöitä ja yksi aineisto käsittelee suomalaisen sosiaaliturvan kehitystä.</p> <p>Tutkimuksen teoriaosuudesta nousee esille, että sosiaalityön vallan toimenpiteiden tavoitteita ovat asiakkaan käyttäytymisen, intressien tai toiminnan muuttuminen hetkellisesti tai pysyvästi. Tutkimustulokset osoittavat, että nämä tavoitteet ovat olleet keskeisiä myös 1950-1970-luvuilla tehdyssä sosiaalityössä. Tulokset kertovat, että sosiaalityön vallan konkreettiset toimenpiteet ovat muuttuneet asiakasta arvostavampaan suuntaan ja että sosiaalityön yhteiskunnalliseksi tehtäväksi on noussut asiakkaiden edun ajaminen sekä yhteiskunnallinen muutostyö, joka puolustaa heikommissa asemassa olevien oikeuksia. Olennaista on ymmärtää, että yhteiskunnan normit ja käytettävissä olevat tukitoimet sekä resurssit määrittelevät sosiaalityön sekä sen asiakkaiden toimintaedellytykset.</p>	
Asiasanat: sosiaalityön valta, sosiaalihuolto, sosiaalityön historia, sosiaalihistoria, sosiologia, aikalaisdiagnoosi.	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO	1
2	SOSIAALITYÖN VALTA	3
2.1	Valta muuttui yhteiskunnallisen kamppailun myötä.....	3
2.2	Sosiaalityö suostuttelee	5
2.3	Valta käyttäytymisen rajoittajana ja valta riippuvuutena.....	6
2.4	Valta vuorovaikutuksellisenä kykynä ja valta suostumuksen organisointina	8
3	TUTKIMUSMETODI JA TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	11
3.1	Aikalaisdiagnoosi osana sosiologista teoriaa ja tutkimusta	11
3.2	Kirjallisuuskatsauksen tyypit	12
3.3	Sisällönanalyysi, teoriaohjaava sisällönanalyysi ja tutkimusetiikka	12
4	TUTKIMUSAINEISTO.....	14
4.1	Aineiston hankinta ja valintaperusteet	14
4.2	Tutkimukseen valikoitunut aineisto	15
5	TUTKIMUSTULOKSET.....	17
5.1	Sosiaalihuolto, huoltotarkkaajat ja vapaudenriisto.....	17
5.2	Sosiaaliviranomaiset auttavat	19
5.3	Asiakkaan mahdollisuus osallistua sosiaaliviranomaisen toimenpiteisiin.....	21
5.4	Yhteiskunnan poikkeavat	22
6	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	25

LIITTEET

Liite 1. Sosiaalityön valta nykyaikana - taulukko

Liite 2. Aikalaisdiagnoosi sosiologian kentässä

Liite 3. Sosiaalityön vallan muutoksia - taulukko

1 JOHDANTO

Tutkielma käsittelee sosiaalityön valtaa sekä sosiaalityön vallan erilaisia muotoja ja selvittää aikalaisdiagnoosia hyödyntäen, onko sosiaalityön valta muuttunut Suomessa 1950-1970-luvuilta nykypäivään. Tutkimuksen aineisto on rajattu alkamaan 1950-luvulta, koska hyvinvointivaltion rakentuminen katsotaan alkaneeksi tällä vuosikymmenellä. (STM 15.1.2022). Sosiaalityöntekijän ammattinimike on alkujaan Englannissa kehitelty (social worker) ja se on esiintynyt Suomessa ensimmäisiä kertoja 1950-luvulla. 1970-luvulla nimike yhdisti sosiaalityön kentällä työtä tekevät yhden ammattinimikkeen alle ja sosiaalityön tieteellinen pohja sekä koulutus alkoivat hiljalleen kehittyä. (Satka 2007, 16, 305). Valta kietoutuu sosiaalityöhön kaikissa sen toteutumismuodoissa kuten asiakassuhteissa, päätöksenteossa sekä yhteiskunnallisena instituutiona, joten kysymys sosiaalityön vallasta on aina ajankohtainen sosiaalityön kentällä. Sosiaalityön yksi tärkeä tehtävä nykypäivänä on tuoda näkyväksi yhteiskunnalliset ideologiat, normit sekä rakenteet, erityisesti sellaiset, jotka asettavat kansalaisia eriarvoiseen asemaan. Jotta sosiaalityö kykenisi osallistumaan yhteiskunnalliseen vaikuttamis- ja muutostyöhön, tulee sen kyetä tarkastelemaan työhön liittyvää valtaa, vallan ilmentymiä sekä valtarakenteiden muodostumista yhteiskunnassa.

Tutkielman tutkimuskysymykset ovat;

1. Miten sosiaalityön valta näyttäytyy 1950-1970-lukujen aineistoissa?
2. Onko sosiaalityön valta muuttunut 1950-1970-luvuilta nykypäivään?

Tutkimuksen käsitteellis-teoreettinen viitekehys muodostuu sosiaalityön vallan määritelmistä ja tutkimuksen näkökulmaa ohjaa aikalaisdiagnoosi. Tutkielman teoriaosuudessa on hyödynnetty erityisesti Samuli Aikion (2017) väitöskirjaa "Viisi näkökulmaa sosiaalityön valtaan - sosiaalityön taustalla olevien valtakäsitysten teoreettista pohdintaa", jossa on ansiokkaasti eritelty sosiaalityön vallan muotoja sekä sosiaalityön vallan kulttuurista sekä yhteiskunnallista aspektia hyödyntäen keskeisiä alan tutkijoita sekä teoreetikkoja mm. Foucault, M., Heinonen, J., Mäntysaari, M., Smith,

R., Wrong, D. sekä monia muita. Tutkimuksessa käytetyt Aikion sosiaalityön vallan muodot ja niiden ilmentymät on pilkottu osiin, otsikoitu ja pelkistetty taulukoksi. (LIITE 1)

Luku kaksi alkaa katsauksella Suomen yhteiskunnalliseen valtakamppailuun, joka käytiin yhteiskuntaluokkien välillä 1800-luvun lopulta alkaen. Samassa luvussa käsitellään sosiaalityön valtaa ja erityisesti Aikion sosiaalityön vallan muotoja, määritelmiä sekä näiden ilmentymiä. Luku kolme esittelee aikalaisdiagnoosin osana sosiologista tutkimusta, kirjallisuuskatsauksien tyypit sekä teoriaohjaavan sisällönanalyysin. Luvussa neljä kerrotaan tutkimukseen valikoituneen aineistoin hankintamenetelmistä sekä esitellään tutkimukseen valikoitunut aineisto. Tutkimukseen valikoitui kuusi aineistoa, joiden perusteella voidaan tutkia miten sosiaalityön valta on näyttäytynyt 1950-1970- lukujen aikana Suomessa. Kolme aineistoa ottaa kantaa valituna ajanjakson aikaiseen sosiaalityöhön sekä siihen liittyneeseen valtaan, epäkohtiin ja toimenpiteisiin. Aineistoissa esitetään myös näkökulmia siihen, miten sosiaalityötä toivottiin kehitettävän. Kahdessa aineistossa on haastateltu 1950-1970-lukujen aikana sosiaalityötä tehneitä ja tutkimuksissa on selvitetty mitä sosiaalityöntekijät ajattelivat sosiaalityön sisällöstä, siihen liittyneestä vallasta sekä toimenpiteistä. Yksi aineisto käsittelee Suomalaisen sosiaaliturvajärjestelmän syntyä ja kehitystä. Luvussa viisi esitellään aineistoista nousseita tutkimustuloksia, joita peilataan Aikion sosiaalityön vallan muotoihin. Viimeisessä luvussa tutkimus esittelee johtopäätökset.

Tämä tutkielma on tarkoitettu sosiaalityön vallan tarkasteluun alan opiskelijoille, työntekijöille sekä muille aiheesta kiinnostuneille. Tutkielma antaa näkökulmaa sosiaalityön vallan tarkastelulle historiallisessa viitekehyksessä ja tämän kautta nykyaikaisen sosiaalityön vallan syvällisemmälle pohdinnalle. Jotta voisimme reflektoida toimintaamme nykyhetkessä ja suunnitella tulevaisuutta, meidän on tärkeää tarkastella aihetta ajallisessa viitekehyksessä, sillä historian tuntemuksen avulla sosiaalityö rakentaa omaa itseymmärrystään.

2 SOSIAALITYÖN VALTA

2.1 Valta muuttui yhteiskunnallisen kamppailun myötä

Marx on aikoinaan sanonut, että menneisyyden historiaa on tutkittava nykypäivän taistelua varten. On opittava sen virheistä sekä saavutuksista niin, että entisyyden virheet eivät enää toistuisi ja saavutuksia kyettäisi käyttämään ponnahduslautana eteenpäin. (Parkkari 1947b, 9).

Sosiaalinen oikeudenmukaisuus ja hyvinvointivaltion rakentuminen ei ole tapahtunut itsestään eivätkä yhteiskunnan jäsenet ole aina jakaneet sosiaalipoliittisissa kysymyksissä konsensusta. Jussi Turtola on (1973) on luonut sosiaalidemokratian kolmi-vaiheteorian, joka tekee katsauksen hyvinvointiyhteiskunnan syntyyn sekä siihen, miten työväenluokka on toiminnallaan muuttanut yhteiskunnan vallitsevia elinoloja. Keskeiseksi piirteiksi Turtolan teoriassa nousi työväen vaatimukset suhteessa heidän sosiaaliseen asemaansa sekä kritiikki kapitalistista yhteiskuntajärjestelmää kohtaan. Työväenliikkeen oli taisteltava oikeuksistaan järjestäytymisvapauteen, äänioikeuteen, työolosuhteiden parantamiseen sekä valtion tarjoamiin oikeudenmukaisiin tukitoimiin. Koska päättävät yhteiskuntaluokat ajoivat kapitalistista yhteiskuntamallia, työväenluokka koetti vaikuttaa yhteiskunnalliseen tilaan järjestäytymällä poliittisesti ja esimerkiksi ammattiyhdistysliikkeiden avulla. (Kettunen 2015, 23.) Suomen ensimmäisessä työväenyhdistyksen edustajakokouksessa vuonna 1893, työväenliike on pyrkinyt yhdistymään rintamana, jotta yhteiskunnallisiin oloihin saataisiin muutos. Kokouksessa keskusteltiin mm. kunnallisen sekä valtiollisen äänioikeuden saamisesta työväenluokalle, ilmaisesta (perus) koulusta kaikille kansalaisille sekä irtolaisten kiinnittämisestä maahan. (Parkkari 1947a, 4.) Ensimmäisestä kokouksesta oli kuitenkin vielä pitkä matka yhteiskunnalliseen muutokseen. 1930-luvulla työväki oli suuressa ahdingossa korkean työttömyyden, nälänhädän ja oikeistolaispuolueiden (mm. kokoomus, maalaisliitto, edistyspuolue) päätösten sekä näiden puolueiden asettamien poikkeuslakien toimesta. Oikeistolaispuolueet esimerkiksi kehittivät 1930-luvulla ter-

rorilain, joka leimasi vasemmistopoliittiset toimijat terroristeiksi ja täten esti vasemmistolaisen työväen asettumisen ehdolle vaaleissa. Työväenliike pyrki jatkuvasti järjestäytymään, mutta päättävät luokat hajottivat kokouksia mm. poliisin voimin. (Parkkari 1947b, 1, 3.)

Toinen maailmansota hidasti vasemmiston ja työväenliikkeiden nousua entisestään ja monet yhteiskunnan muutostyötä ajaneet henkilöt tuomittiin vankilaan tai hiljennettiin sodassa ja sotien vankileireillä. Toisen maailmansodan jälkeen ajattelu yhtenäisestä kansasta alkoi saada kannatusta ammattiyhdistyksissä sekä sosiaalidemokraattien riveissä, jonne työväenluokka oli saanut jalansijaa. Samoin Suomeen rantautunut Marxilaisuus sai monet yliopistokouluttautuneet tunnistamaan fasistisia toimintamalleja, jotka polkivat työväenluokan oikeuksia ja saattaisivat pahimmillaan ajaa Suomen jälleen uuteen sotaan. (Parkkari 1947b, 5). Keskeistä muutoksessa oli se, että työväenluokka järjestäytyi yhtenäiseksi liikkeeksi, joka kykeni luomaan sellaista painetta yhteiskuntaan, että muutostyö oli vääjäämätöntä. Työväenliike sai muutoksia yhteiskunnallisiin oloihin yhdistymällä rintamaksi, ajamalla läpi ehdokkaitaan päättäviin puolueisiin osoittamalla mieltään ja äänestämällä sekä lakkoilemalla suurilla joukoilla (esim. suurlakko 1905, Chrichton-Vulcanin lakko 1927, valtakunnallinen satamalakko 1927, yleislakko 1956). Keskeistä on ymmärtää, että alistetulla yksilöllä ei ole voimaa nousta alistamistaan vastaan, mutta kollektiivisella toimijuudella yhteiskunnallinen muutostyö voi olla mahdollista. (Kettunen 2015, 73.)

Alas kaikki poikkeuslait ja kansan vapauden rajoitukset! Kaikki perustuslakien turvaamat vapaudet ja oikeudet rajoittamattomina voimaan! Kansan oikeuksia ei ole sallittava hitustakaan supistaa, vaan päinvastoin kansanvaltaa on laajennettava. (SKP:n muutosvaatimukset vallassa olevalle hallitukselle. Parkkari 1947b, 5).

1960-luvulla tapahtui suuri ideologinen murros, joka kritisoi aikansa sosiaalisen työn kontrollia. Suomi alkoi kansainvälistyä ja monet kokivat sosiaalihuollon olevan aikaansa jäljessä. Erityisesti kritiikkiä antoivat työväenluokan edustajat, osa sosiaaliviranomaistyötä tehneistä sekä vasemmistolaiset yhteiskuntatieteilijät. Keskusteluissa nousi esille mm. maamme koulukotien sekä huoltolaitoksien epäoikeudenmukaiset käytännöt joihin vaadittiin muutosta. Muutosta ajoivat mm. Marraskuu-liike, jonka agendana oli vapaudenriistosta luopuminen ja laitoksiin määrättyjen oikeuksien ajaminen. Sosiaalipolitiikkaa hahmoteltiin myös Pekka Kuusen hyvinvointivaltio mallin mukaisesti, jonka pääpiirteitä olivat *kuntoutus, normalisuus, valinnanvapaus ja luottamus*. (Satka 1994, 302-305).

2.2 Sosiaalityö suostuttelee

Ei riitä, että pohditaan mitä valta on, vaan on mietittävä myös sitä, miten valtaa käytetään. (Foucault, M. Viitattu lähteestä Aikio 2017, 21).

Sosiaalityön vallasta on vuosien saatossa keskusteltu alan kirjallisuudessa paljolti ja erityisen keskeiseen rooliin se nousi 1980-luvulla. Sosiaalityön valtaa on luonnehdittu korjaavaksi ja sen pääasiallinen tarkoitus on ollut saattaa palkkatyön ulkopuolella olevat takaisin töihin ja täten tuotteliaiksi kansalaisiksi. Toinen sosiaalityön keskeinen tehtävä on ollut turvata niiden henkilöiden toimeentulo, jotka eivät palkkatyöhön pystyneet taikka halunneet, samalla varmistaen heidän toimivan yhteiskunnallisesta näkökulmasta tottelevaisesti ja nöyrästi. Alan kirjallisuudesta kumpusi huomio siitä, että sosiaalityö ei voi itse määritellä työnsä sisältöä esimerkiksi asiakkaan tarpeiden pohjalta, vaan työn sisältöä ohjaa pääoma ja lopulta pääoman kasvattaminen. (Aikio 2017, 13.) Keskusteluun oli noussut myös ajatus siitä onko sosiaalityö pohjimmiltaan asiakkaiden *suostumuksen organisointia*. Tämä tarkoittaa sitä, että sosiaalityö on luonteeltaan suostuttelevaa, jossa asiakasta pyritään kontrolloimaan sosiaalisesti tavoitteena yhteiskunnallisesti hyväksyttävät lopputulemat. Työskentelyn osapuolet, asiakas sekä sosiaalityöntekijä, ovat kuitenkin tietoisia siitä, että työntekijällä on mahdollisuus käyttää pakkokeinoja, jos ne katsotaan perustelluiksi. Sosiaalihuolto voidaan nähdä insituutiona, joka toteuttaa yhteiskunnassamme tavoiteltavina pidettyjä ideologioita vallan, toiminnan ja rituaalien kautta hienovaraisesti, tavoitteenaan asiakkaan aktiivinen suostumus vallan toimenpiteisiin. Asiakas halutaan sitouttaa toimenpiteisiin sekä yhteiskunnan tiettyihin normeihin vapaaehtoisesti, jotta hän omaksuisi nämä yhteiskunnallisesti hyväksytyt mallit sekä toimintatavat henkilökohtaisessa elämässään ja lopulta toimisi niiden mukaisesti myös ilman valvontaa tai vallan toimenpiteitä. (Aikio 2017, 13.)

Sosiaalityön valta on kulttuurin, ajan sekä poliittisten päätösten lopputulema. Millaisia asioita vallankäyttöön pitää tai saa kuulua, entä millainen valta on hyvää ja mikä pahaa? Teemaa tulisi siis pohtia myös eettisestä näkökulmasta; mikä on hyvää, mikä pahaa, millaisia asioita arvostamme, mitä oikeuksia ja velvollisuuksia odotamme kanssaihmisiltämme, entä miten kulttuurissamme toimitaan? Niemi kirjoittaa artikkelissaan, että liberalistiseen ideologiaamme kuuluu olennaisesti ajatus yksilön vapaudesta; yksilön vapaus valita ja vaikuttaa omaan elämäänsä sekä siihen liittyvään päätöksentekoon. Kun yksilön toimintaa rajoittavia toimenpiteitä laitetaan täytäntöön, voi asiakkaalle tulla tunne pahasta vallankäytöstä. Nykyaikana sosiaalityössä tämänkaltaista valtaa on pyritty neutralisoimaan niin, että asiakkaan kohtaaminen tapahtuu asiakasta kunnioittavasti ja asiakkaan osallisuutta asiakassuhteessa on pyritty korostamaan. (Niemi 2013, 31-32.) Aikio (2017, 15) pohtii väitöskirjassaan, että toimiessamme palveluverkostossa, myös työntekijöinä,

roolimme ovat moninaisia; yksilöt ovat vuoroin vallan kohteina ja vuoroin vallan välineinä. Voidaankin pohtia missä määrin sosiaalityöntekijä on itse vallan käyttäjä ja missä määrin vallankäytön kohde tai vallankäytön väline.

2.3 Valta käyttäytymisen rajoittajana ja valta riippuvuutena

Sosiaalityö instituutiona ja sosiaalityöntekijän vallan käyttö ovat nähdäkseni osa yleisempää yhteiskunnallista prosessia, jossa asiakkaita opetetaan tyydyttämään omia tarpeitaan ja edistämään omia tavoitteitaan kulttuurisesti hyväksyttävillä menettelytavoilla. (Aikio 2017, 70.)

Dahl Robert on yksi tunnetuimmista vallan teoreetikoista ja hän määritteli valtaa seuraavasti; "A:lla on valtaa B:hen siinä määrin, kun hän saa B:n tekemään jotakin, mitä B ei muuten tekisi." (Dahl 1957, Viitattu lähteestä Niemi 2013, 34.) Sosiaalityön valtaa suhteessa asiakkaaseen voidaan tarkastella Dahlin määritelmän kautta, tilanteissa, joissa työntekijä saa asiakkaan toimimaan tavalla, jota asiakas ei itse olisi valinnut. Aikion (2017, 57) kirjoittaa, että Lukes (1974) katsoo ettei Dahlin määritelmä kuitenkaan huomioi valtaa rajoittavana toimenpiteenä. Steve Lukesin määritelmän mukaan: "A käyttää valtaa B:n yli, jos A vaikuttaa B:hen tavalla, joka on hänen omien intressiensä vastaista." Sosiaalityö toteuttaa yhteiskunnallisesti hyväksyttäviä normeja sekä toimenpiteitä, jotka eivät aina kohtaa asiakkaan omia intressejä ja toimintamalleja. Toimintamalleiksi ja intresseiksi voidaan luokitella alttius, asenteet, uskemukset, tunteet sekä teot. Kun asiakkaan toimintamallit tai intressit muuttuvat sosiaalityöntekijän vallankäytöllisten toimenpiteiden johdosta voidaan katsoa, että sosiaalityöntekijä käyttää valtaa asiakkaan yli (*power over*).

Aikio (2017, 57-59) kertoo väitöskirjassaan, että Pulkkinen, T. (1998) on kuvaillut liberaalin valtakäsityksen sisältävän ajatuksen yksilön vapaasta mahdollisuudesta tehdä päätöksiä oman elämänsä suhteen. Valtaa omaava henkilö kykenee siis toimimaan omien halujensa ja toimintamalliensa mukaisesti, kun taas vastaavasti valtaa omaamattomalla henkilöllä ei ole samaa mahdollisuutta. Negatiivisen kaiun sosiaalityön valta saa usein juurikin niissä tilanteissa, joissa sosiaalityöntekijä joutuu rajoittamaan asiakkaan omia toimintamalleja tai intressejä. Koska sosiaalityö toteuttaa yleisesti yhteiskunnan hyväksi katsottuja normeja, eivät mielipiteet toimintamalleista yksittäisen asiakkaan kanssa aina kohtaa. Sosiaalityön vallan käytön ristiriidat voivat tulla esiin tilanteissa, joissa asiakas esimerkiksi toimii vastoin lakia tai hänellä on alaikäisiä lapsia, joita on laiminlyöty. Sosiaalityöntekijän täytyy toimia lain vaatimalla tavalla sekä sosiaalityön omien eettisten ohjeiden mukaisesti, joten tilanteet voivat vaatia rajoittavia toimenpiteitä, joita asiakkaan voi olla vaikea hyväksyä. Esimerkiksi tapauksessa, jossa vanhempi käyttää kotona päihteitä ja taloudessa on alaikäisiä lap-

sia, joiden turvallisuuden voidaan katsoa olevan vaarassa, on perusteltua, että sosiaalityö tekee intervention sekä rajoittavia toimenpiteitä. Sosiaalityön käyttäytymistä rajoittava vallankäyttö, esimerkiksi lapsen huostaanotto, olisi tässä tapauksessa perusteltua. Sosiaalityön päätösten avainasemassa onkin se, millaisen tavoitteen vanhempi itselleen asettaa ja millaista elämää hän haluaa tai päättää elää. Sosiaalityön valta voi siis rajoittaa asiakkaan käyttäytymistä, mutta jos asiakas kykenee muuttamaan toimintatapaansa (yhteiskunnallisesti hyväksytyjen toimintatapojen mukaisiksi) hänellä on mahdollisuus muuttaa toimenpiteiden lopputulosta. Smithin mukaan sosiaalityön interventioilla on hyvin todennäköisesti syvävälinen vaikutus asiakkaan ja tämän lähiyhteisön elämään (mm. lastensuojelun toimenpiteissä). Sosiaalityöntekijä joutuu omassa työssään toistuvasti punnitsemaan valintojaan kilpailevien odotusten kanssa; sosiaalityön asiakkaiden tarpeet ja toiveet, asiakkaan autonomia sekä yhteiskunnassa yleisesti hyväksi katsotut oletukset. Keskeistä on ymmärtää, että valta on monitahoista ja hajanaista ja se edustaa monimutkaisia ihmisten välisiä transaktioita ja niissä ilmenviä vaikutteita. (Smith 2013, 5-7.) Sosiaalityön rajoittava valta ei suoranaisesti estä asiakkaan toimintatapoja, vaan pyrkii muovaamaan näitä kulttuurisesti ja moraalisesti hyväksyttäviksi. Työntekijällä on mahdollisuus rajoittaa asiakkaan käyttäytymistä, esimerkiksi silloin, kun tämä ei ole suostuttelulla ja muilla tukitoimilla kyennyt muuttamaan asiakkaan intressejä tai toimintatapoja. Sosiaalityön valta rajoittajana päättyy, jos asiakas päättää toimia omien intressiensä pohjalta tai hän ei joudu rajoittamaan omaa toimintaansa tai muuttamaan omia intressejään sosiaalityön kohtaamisissa. (Aikio 2017, 64-65, 58, 71, 75).

Valta riippuvuutena perustuu sosiaaliseen vaihtoteoriaan, jonka mukaan ihmiset ovat luonnostaan riippuvaisia toisistaan. Ihmisten luontainen tarve olla tekemisissä toistensa kanssa luo myös pohjaa vallankäytölle. Sosiaaliseen vaihtoteoriaan kuuluu olennaisesti se, että osapuolten toimintaa ei voida tarkastella yksioikoisesti, vaan heidän toimintonsa ovat kietoutuneita yhteen ja ovat toisistaan riippuvaisia. Sosiaalityön asiakkaan riippuvuus työntekijään määräytyy suhteessa siihen, mitä resursseja työntekijällä (valtaa pitävällä) on antaa asiakkaalle (vallan kohde) ja miten tärkeiksi asiakas arvottaa annettuja resursseja. Asiakas joko tarvitsee sosiaalityön tarjoamia resursseja saavuttaakseen päämääränsä, tai sitten hän ei tarvitse. Asiakas myös arvottaa tarjottuja resursseja, jolloin hän joko kokee ne arvokkaiksi tai sitten ei. Jos asiakkaalla on omia resursseja käytettävänä tai hän ei koe sosiaalityön tarjoamia resursseja tärkeiksi, ei työntekijällä todennäköisesti ole juurikaan valtaa asiakkaaseen. Sosiaalisen vaihtoteorian ”resurssit” sekä tilanteet eivät aina sisällä fyysisten asioiden siirtämistä, esimerkiksi etuuksia. Sosiaalisen vaihtoteorian resursseiksi lukeutuu mm. sosiaalityöntekijän antama tieto asiakkaalle ja erilaiset ohjeet, neuvot sekä palvelut. Sosiaalityön tarjoamille resursseille on ominaista, että ne tuottavat taloudellisesti, sosiaali-

sesti ja psykologisesti arvostettuja asioita. Resurssit voivat siis muuttaa muotoaan asiakkaan tarpeiden mukaan. Sosiaalisen vaihtoteorian mukaan myöskään sosiaalityön valta ja sen tarjoamat resurssit, eivät ole automaattisesti samanlaista jokaisen asiakkaan kohdalla, vaan niiden tarpeellisuus, muoto sekä vaikuttavuus perustuvat siihen, miten tärkeiksi asiakas nämä arvottaa ja minkälaista hyötyä hän voi näistä itselleen saada omaan elämäntilanteeseensa. Kuten muussakin sosiaalityöhön liittyvässä vallassa, myös vallan riippuvuudessa työntekijällä on vallan etu. Sosiaalityöntekijän valta on ensinäkin rakenteellista valtaa ja toisekseen työntekijä ei juurikaan joudu muuttamaan omaa käytöstään sosiaalisissa vaihtotilanteissa, kun taas asiakas voi joutua muuttamaan omaa käytöstään verrattain paljon. Sosiaalityön valta saattaakin usein olla dispositionaalista, joka tarkoittaa sitä, että valta on läsnä myös silloin, kun vallan käyttäjä ei ole tilanteessa mukana. Esimerkiksi sosiaalityön tarjoamat palvelut voivat vaatia asiakkaalta tietynlaisia toimia, jolloin tämän on muutettava omaa käyttäytymistään saavuttaakseen asetetut tavoitteet tai saadakseen tiettyjä etuuksia. Sosiaalityön valta siis ohjailee asiakkaan käytöstä ja toimintaa erilaisissa tilanteissa. Sosiaalinen vaihtoteoria ei varsinaisesti pakota asiakasta toimimaan tietyllä tavalla, vaan vallan toimenpiteet ilmentyvät hienovaraisesti ja niille on luotu myönteinen kaiku. Työntekijä voi vähentää asiakkaan riippuvuussuhdetta sosiaalityöhön sekä tasapainottaa vallan jakautumista lisäämällä asiakkaan omia resursseja sekä mahdollisuuksia selviytyä elämässä. Tähän voi kuulua esimerkiksi palveluverkoston rakentaminen asiakkaan tarpeiden pohjalta sekä asiakkaan sosiaalisen verkoston huomioiminen sekä hyödyntäminen. (Aikio 2017, 80, 81, 83-85, 111, 118.)

2.4 Valta vuorovaikutuksellisenä kykynä ja valta suostumuksen organisoituna

Valta on joidenkin henkilöiden kykyä tuottaa tarkoitettuja ja ennalta arvattavia seurauksia toisissa (ihmisissä). (Wrong 2002, viitattu lähteestä Aikio 2017, 120.)

Aikio (2017, 121, 123) kertoo väitöskirjassaan, että sosiaalityön vallan voidaan katsoa toteutuvan vuorovaikutuksessa kahdella tavalla; sosiaalityön valta voi johtaa yksilöiden pysyvään, pidempiaikaiseen käyttäytymisen muuttumiseen (= dispositionaalinen valtakäsitys) tai valta voi toteutua yksittäisessä hetkessä, kun vallan kohde toimii tilanteessa henkilökohtaisesta normistaan poikkeavasti vallan käytön seurauksena (= episodinen valtakäsitys). Sosiaalityöntekijä kykenee siis käyttämään valtaa sen eri muodoissa ja tilanteissa. Valta vuorovaikutuksellisenä kykynä pitää sisällään käsitteen pakottava auktoriteetti (*coercive authority*), jossa asiakasta painostetaan sosiaalityön vaatimiin toimenpiteisiin voimankäytön uhalla. Tällaisia tilanteita voivat

olla esimerkiksi uhka lasten huostaanotosta; sosiaalityöntekijä voi kertoa, että jos huoltajien toiminta ei muutu toivotulla tavalla, tuloksena on lasten huostaanotto. Pakottava auktoriteetti nähdään useimmin ”pahan” vallan muotona, joka aiheuttaa asiakkaissa negatiivisia reaktioita sosiaalityötä ja sen toimenpiteitä kohtaan. Vähemmän negatiivisia tunteita asiakkaissa sen sijaan herättävät houkutteleva/palkitseva auktoriteetti (*authority by inducement*), joka voi olla esimerkiksi lupaus asiakkaalle myönnettävästä etuudesta, kun tämä toimii toivotulla tavalla, ja legitiimi auktoriteetti (*legitimate authority*), joka voi olla esimerkiksi asiakkaan toiminnan ohjailua vetoamalla yhteiskunnallisesti hyväksi katsottuihin normeihin ja asiakkaan velvollisuuksiin toteuttaa tiettyjä rooleja. Sosiaalityön asiakassuhteessa vuorovaikutus voi perustua myös asiakkaan uskomukseen siitä, että sosiaalityöntekijä omaa sellaista tietoa ja taitoa, jota hänellä itsellään ei ole ja täten asiakas kokee, että työntekijä tietää häntä itseään paremmin, millaisia palveluita ja toimenpiteitä hän tarvitsisi. Tätä kutsutaan kompetenttiseksi auktoriteetiksi (*competent authority*). Yksi vallan vuorovaikutuksen muoto on asiakkaan halu miellyttää työntekijää, koska asiakas kokee työntekijän henkilökohtaiset piirteet arvostettavina tai miellyttävinä. Tällaisia piirteitä voivat olla mm. huumorintaju, päättäväisyys, ystävällisyys ja empatia. Tätä vallan muotoa kutsutaan persoonalliseksi auktoriteetiksi (*personal authority*). Aikio summaa tutkimuksessaan, että useasti sosiaalityön vallan käytön keskiöön nousee työntekijän tieto ja taito siitä, miten valtaa voi käyttää niin että se herättäisi mahdollisimman vähän negatiivisia tunteita asiakkaassa. Taitava sosiaalityöntekijä kykenee ”taivuttelemaan asiakkaan tahtoonsa”, kun hänellä on ymmärrys vallan oikeudellisesta käytöstä ja hän kykenee säätelemään vallan intensiteettiä sopivassa suhteessa asiakkaaseen. (Aikio 2017, 125-126, 159.)

Länsimainen yhteiskunta perustuu kompromisseihin, jossa hallitsevalla luokalla ja työväenluokalla on päätösvalta taloudellisten resurssien jakamisesta. Aikio (2017, 163-164) kutsuu tätä poliittiseksi liittolaisuudeksi, jossa keskeiset ryhmät johdattelevat poliittista päätöksentekoa haluamiinsa suuntiin. Sosiaalityö toimeenpanee osaltaan näiden päättävien luokkien päätöksiä ja tätä kautta käyttää valtaa suostumuksen organisointina. Poliittinen päätöksenteko pitää sisällään sen, miten sosiaalityöhön ja sen asiakkaisiin vaikutetaan, millaisia rakenteita yhteiskunta pitää sisällään ja esimerkiksi sen millaisia resursseja sekä palveluita sosiaalityöllä on käytettävissään. Uusliberalismin sekä markkinatalouden myötä, myös sosiaalityön työtavat ovat olleet murroksessa ja mukana yhteiskunnallisissa keskusteluissa. Valtaapitävät luokat eivät suoranaisesti itse harjoita valtaa suostumuksen organisointina vaan sitä toteutetaan välillisesti, esimerkiksi sosiaalityön ja sosiaalityöntekijöiden kautta. Sosiaalityö siis osaltaan toteuttaa valtaa pitävien motiiveja sekä heidän hyväksymäänsä maailmankatso- musta. Sosiaalityöllä on kuitenkin ensiarvoisen tärkeä tehtävä vaikuttamistyössä; so-

siaalityön tulee nostaa heikommassa asemassa olevien ääni kuuluville ja sen tulee tunnustaa yhteiskunnan syrjivät rakenteet. Sosiaalityön valta voikin usein tuntua ristiriitaiselta; toisaalta sen tarkoitus on seistä heikoimpien puolella, mutta toisaalta taas sen rahoitus ja raamit eivät ole täysin vapaita tai autonomisia ja sen tulee toteuttaa valtaapitävien normeja, jopa pakkotoimien avulla. (Aikio 2017, 165, 205-206.)

Sosiaalityön valtaa tulisi toteuttaa ensisijaisesti suostumukseen perustuen ja vasta sen jälkeen voimankäyttöisten toimenpiteiden kautta. Mitä paremmin sosiaalityöntekijä onnistuu toteuttamaan suostuttelevaa asiakastyötä, joka perustuu asiakkaan suostumukseen ja korostaa tämän osallisuutta, sitä vähemmän voimankäyttöisiä toimenpiteitä hän todennäköisesti tarvitsee. Sosiaalityö auttamistyönä vaatii jatkuvaa tutkimusta ja ymmärrystä siitä miten hallitsevan ja päättävän luokan ideologiat sopivat sosiaalityön asiakkaiden elämään sekä sosiaalityön omaan eettiseen maailmankuvaan. Sosiaalityön täytyy kyetä turvautumaan empiiriseen tutkimustietoon, jota se saa asiakastyöstä, sekä teoreettiseen tietoon niin, että se kykenee kyseenalaistamaan vallitsevia yhteiskunnallisia normeja sekä toimintatapoja. Sosiaalityön yhtenä tehtävänä voidaan nähdä yhteiskunnallinen muutostyö, joka osaltaan rakentaa kuvaa siitä mitä ajattelemme itsestämme, miten haluamme toisiamme kohdeltavan ja miten toimimme yhteiskunnassa sekä maailmassa. (Aikio 2017, 209, 217.)

3 TUTKIMUSMETODI JA TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

3.1 Aikalaisdiagnoosi osana sosiologista teoriaa ja tutkimusta

Aikalaisdiagnoosin antama uusi näkemys on aina vanhaa sokeutta parempi. (Noro 2000, 325).

Sosiologian tutkimuksen kentällä vallitsee kaksi (2) pääasiallista teoriatyyppeä, joita Noro (2000, 321, 323-324, 326, 329, 323) kutsuu tutkimusteoriaksi ja yleiseksi teoriaksi. Noro nostaa näiden teoriatyyppeiden rinnalle aikalaisdiagnoosin, joka voi parhaimmillaan antaa klassisille teoriatyypeille uudenlaisia avauksia sekä näkökulmia. Aikalaisdiagnoosi on käytetty sosiologian tutkimuksissa (mm. Beck & Giddens & Bauman) ja erityisen keskeiseen rooliin se nousi alan tutkimuksissa 1980 ja 1990 -luvulla. Perinteisesti aikalaisdiagnoosin avulla etsitään vastauksia kysymyksiin ”keitä me olemme” ja ”mikä on tämä aika”. Kuten tutkimuksissa yleensäkin, myös aikalaisdiagnoosi on aina tutkijansa näköinen, jolloin näkökulmat ja tutkimuskysymykset vaihtelevat. On tärkeää huomioda, että aikalaisdiagnoosi ei ole representaatio totuudesta. Aikalaisdiagnoosin avulla voimme saada uusia näkökulmia omaan aikaamme ja tätä kautta muuttaa tai tarkastella nykyhetkemme toimintamalleja. Aikalaisdiagnoosi tutkii meille jo valmiiksi tuttua materiaalia erilaisista näkökulmista; *ei uutta ja kuitenkin uutta*.

Huomioitavaa on, että aikalaisdiagnoosin käyttö ei yksinään riitä synnyttämään empiiristä teoriaa, vaan tutkijan tulee kyetä tutkimuksessaan käyttämään alan tutkimusteoriaa ja/tai yleistä teoriaa. Aikalaisdiagnoosi on eräänlainen arvostelukyvyn väline, jonka avulla tutkimuksessa voidaan käyttää monimuotoisia menetelmiä, tutkimustuloksia sekä erilaisia tieteellisiä näkökulmia. Aikalaisdiagnoosin ehkä tärkein

tehtävä onkin antaa sen käyttäjälle uusia näkemyksiä. Voidaan sanoa, että hyvä sosiologia, ja hyvä sosiologinen tutkimus, sisältää aina aikalaisdiagnoosin. (Noro 2000, 322, 324, 325, 327.) Aikalaisdiagnoosi voidaan myös osaltaan käsittää historiallisena analyysinä, jossa tutkija tutkii haluttua ilmiötä sekä todellisuuttamme niin sanotusti tämän ulkopuolelta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 104.) Aikalaisdiagnoosin asettuminen sosiologian teoriantutkimuksen kenttään; LIITE 2.

3.2 Kirjallisuuskatsauksen tyypit

Kirjallisuuskatsauksen tyyppinä on kolmea lajia; systemaattinen kirjallisuuskatsaus, kuvaileva kirjallisuuskatsaus sekä määrällinen meta-analyysi. Kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena on kerätä yhteen valitusta aiheesta tehtyä tutkimustietoa, jonka avulla tutkimus voi mahdollistaa tutkittavan ilmiön laajemman ymmärtämisen sekä auttaa hahmottamaan miten paljon ja millaista tutkimusta ilmiöstä tai aiheesta on tehty. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus on kirjallisuuskatsauksien muodoista tarkin ja luotettavin, sillä se toteutetaan määrällisenä tutkimusanalyysinä. Meta-analyysi toteutetaan käyttämällä systemaattista kirjallisuuskatsausta ja tuloksia analysoidaan kvantitatiivisin menetelmin. (Johansson 2007, 4-5.) Kuvaileva kirjallisuuskatsaus tehdään valitun tutkimuskysymyksen pohjalta ja sen avulla tutkija voi etsiä tutkittavaan kysymykseensä laadullista vastausta. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen vaiheet ovat tutkimuskysymyksen muodostaminen, tutkittavan aineistoin valitseminen, kuvailun toteuttaminen ja lopuksi saatujen tutkimustulosten analysointi. Tämä kirjallisuuskatsauksen tyyppi pyrkii kuvailemaan tutkittavaa ilmiötä johdonmukaisesti, tieteellisesti, eettisesti sekä luotettavasti. Metodien avulla voidaan etsiä halutusta ilmiöstä uusia näkökulmia ja asiayhteyksiä. Se voi myös kyseenalaistaa ja nostaa esille kysymyksiä aiheen ympäriltä tuoden jo olemassa olevalle tiedolle uusi näkökulmia sekä kehittämisen kohteita. Metodien vahvuutena nähdään, että se voi parhaimmillaan esittää spesifejä kysymyksiä ja sillä on mahdollisuus laajaan argumentaatioon sekä valitun ilmiön tarkasteluun monesta näkökulmasta. Kuvailevaa kirjallisuuskatsausta on kritisoitu siitä, että se nähdään hyvin tutkijalähtöisenä sekä sattumanvaraisena tutkimustapana. (Kangasniemi & Utriainen & Ahonen & Pietilä & Jääskeläinen 2013.)

3.3 Sisällönanalyysi, teoriaohjaava sisällönanalyysi ja tutkimusetiikka

Sisällönanalyysi voi olla tuotetun tekstin, puheen tai muun sisällön analysointia. Sisällönanalyysiä käytetään laadullisessa tutkimuksessa varsin usein ja sitä voidaankin

kutsua laadullisen tutkimuksen ”perusanalyysimenetelmäksi”. Tutkittavan aineiston ollessa kirjoitetussa muodossa, voidaan sitä analysoida sekä systemaattisesti että objektiivisesti. Kirjoitettu teksti antaa mahdollisuuden tarkastella tutkittavaa asiaa tiivistetyssä muodossa, jonka jälkeen siitä voidaan tehdä johtopäätöksiä. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä tutkittavaa sisältöä ohjaa ennalta määritelty teoria. Teoriaohjaavan sisällönanalyysin tarkoituksena ei ole tutkia aiempien teorioiden toimivuutta, vaan se antaa uusia näkökulmia jo olemassa oleville teorioille sekä tutkimuksille. Teoriaohjaava sisällönanalyysissä tutkija käyttää usein abduktiivista päättelyä, jonka avulla hän voi melko vapaasti yhdistellä aineistoa sekä teoriaa tavoitteenaan luoda uutta tietoa aiheesta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96-97.) Tutkimusetiikka ohjaa tutkijan työtä sekä tutkimuksen tekoa. Tutkimuksen tulee noudattaa yhteisesti hyväksytyjä sääntöjä sekä normeja, jotta tutkimuksen voidaan katsoa olevan eettisesti oikein tehtyä sekä luotettavaa. Tärkeitä tieteellisen tutkimuksen päämääriä ovat pyrkimys riippumattomuuteen ja itsenäisyyteen. Tällöin tieteellistä tutkimusta ei ohjaa ennalta asetettu tulos tai päämäärä, vaan tarkoituksena on, että tutkimus pyrkii selvittämään totuutta tutkittavasta asiasta. Tutkimusetiikka ohjaa siis tutkijoita tutkimuksen tekemisessä, luo luotettavuutta ammattikunnan sisällä ja pyrkii varmistamaan, että tieteellisesti tutkittu tieto olisi luotettavaa. (Kuula 2011.)

4 TUTKIMUSAINEISTO

4.1 Aineiston hankinta ja valintaperusteet

Tutkimuksen tutkimuskysymykset;

1. Miten sosiaalityön valta näyttäytyy 1950-1970- lukujen aineistoissa?
2. Onko sosiaalityön valta muuttunut 1950-1970- luvuilta nykypäivään?

Tämä tutkimus on toteutettu kuvailevana kirjallisuuskatsauksena, joka on mahdollistanut aineiston etsimisen hyvinkin vapaalla tyylillä. Tutkimukseen etsittiin aineistoa eri hakukoneiden avulla mm. JykDoki Finnan sekä Google Scholarin kautta. Hakusanoiksi kirjoitettiin sosiaalityö, valta ja/ tai sosiaalityön valta. Sosiaalityön vallan käsitteitä ei sellaisenaan esiinny suomalaisessa alan kirjallisuudessa 1950-1970 luvuilla, joten hakusanasto oli laajennettava. Hakusanat sosiaalityö, sosiologia, sosiaalityön historia sekä valittu ajanjakso tuottivat joitakin hakutuloksia. Tutkimukseen etsittiin aineistoa hyödyntämällä ”Sosiaalityö” aikakauslehdien julkaisuja vuosilta 1958-1963. Aineistoa etsittiin Jyväskylän yliopiston kirjastosta myös jalkautumalla ja aineiston valinnassa hyödynnettiin kirjaston henkilökunnan ammattitaitoa.

Valittu aineisto käsittelee sosiaalityön vallan käyttöä ja/ tai sen toimenpiteitä 1950-1970 ajanjakson aikana. Aineisto on kirjoitettu 50-70-lukujen aikana tai ne käsittelevät ajanjakson sosiaalityön valtaa sekä siihen liittyviä toimenpiteitä. Koska valtaa, eikä sosiaalityön valtaa, ole vielä valittuna ajanjaksona osattu määrittellä tai nimetä

samoin kuten nykypäivänä, täytyi aineiston käsitellä sosiaalityön konkreettisia vallan käytön toimenpiteitä. Tutkimuksessa aineistoista nousseita toimenpiteitä on verrattu nykyaikaisiin sosiaalityön vallan määritelmiin, toimenpiteisiin ja sisältöihin. Kandidaatintutkielmassa aineistona käytetään pääasiassa tieteellisiä monografioita ja artikkeleita.

4.2 Tutkimukseen valikoitunut aineisto

Mäki, Helmi 2006. Hyvä kysymys. Sosiaalityöntekijän asiakaskohtaisen työn sisältöä etsimässä 1960-luvulla. Teoksessa Hyvä kysymys. Satka, M. (toim.) Juva: PS-Kustannus. Tutkimuksessa (1966) Mäki haastatteli seitsemää henkilöä eri sosiaalityön toimenkuvista ja pyysi heitä kuvaamaan mitä sosiaalityö heidän mielestään oli. Mäki on koonnut tutkimuksensa tuloksia ja keskeiseksi tulokseksi nousi asiakastyö, asiakkaan henkilökohtainen muutostyö, asiakkaan perheen kanssa tehtävä yhteistyö sekä toimiminen asiakkaan sekä sosiaalityön organisaation välikätenä. Sosiaalityössä tehtävää muutostyötä kuvattiin ensisijaisesti myönteiseksi muutostyöksi, joka auttaa asiakasta tämän elämän eri osa-alueilla, jos työskentelyn tavoitteet saavutetaan.

Satka, Mirja 1994. IV. Hyvinvointivaltion rakentajat. Teoksessa Armeliaisuus, yhteisöapu ja sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia. Jaakkola, J., Pulma, P., Satka, M., Urponen, K. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino. 301-330. Satka tekee katsauksen Suomalaisen sosiaaliturvan kehitykseen.

Harjula, Minna 2020. Eletty sosiaalityö kahden sukupolven murroskokemuksena 1940-2000. Teoksessa Sosiaalityön käänneet. Moilanen, Johanna & Annolla, Johanna & Satka, Mirja (toim.). 47-75. Harjula haastattelee 1940-2000 luvuilla sosiaalitoimistoissa työskennelleitä työntekijöitä, jotka pohtivat työn sisältöä. Aineistoissa on käytetty 36 haastattelua.

Bruun, Kettil 1967. Yhteiskunnan valvojat ja vapaudenriistot. Teoksessa Pakkoauttajat. Lars D. Eriksson (toim.) 9-31. Artikkelissa nostetaan esille silloisen ajan huoltotoimenpiteitä koskevia pakkotoimenpide päätöksiä ja sosiaaliviranomaisten valtaa näissä päätöksissä. Artikkelissa esitetään, että sosiaaliviranomaiset tekevät yksilön elämään vaikuttavia päätöksiä kevyin perustein ja että huoltotoimenpiteet todellisuudessa riistävät yksilön oikeuksia auttamisen sijaan.

Mäkelä, Klaus 1967. Pakkoauttajat. Teoksessa Pakkoauttajat. Lars D. Eriksson (toim.) 33-57. Artikkelissa Mäkelä kirjoittaa huoltolaitoksista ja pohtii laitoksiin sijoittamisen

perusteita. Huoltolaitoksiin sijoitettiin *poikkeavia yksilöitä*, joiden katsottiin tarvitsevan hoitoa. Päätöksissä oli mukana sosiaalilautakunta ja sosiaaliviranomaisia.

Pirkko, Siren 1967. Ei kotia ei koulua. Teoksessa Pakkoauttajat. Lars D. Eriksson (toim.) 78-107. Artikkelissa perehdytään suojelukasvatustyöhön, sosiaaliviranomaisiin sekä heidän tekemiinsä päätöksiin ja toiminnan epäkohtiin.

5 TUTKIMUSTULOKSET

5.1 Sosiaalihuolto, huoltotarkkaajat ja vapaudenriisto

Sosiaalityö on verrattain nuori tieteenalana sekä ammattina. Sosiaalityön tehtävää ja sisältöä on ryhdytty rakentamaan Suomessa 1940- 1960- lukujen tienoilla, kun suomalainen yhteiskunta oli murroksessa sotien jälkeen. Sosiaalityötä pyrittiin määrittelemään ja sille etsittiin yhtenäistä suuntaa sekä toimintatapoja. Yhtenäistä linjausta sosiaalityöntekijöistä ammattikuntana ei ollut eikä työlle oltu asetettu pätevyysvaatimuksia. Sosiaalityön keskeisinä pidetyt suomalaiset tutkijat sekä kirjoittajat olivat ammattinimikkeestä kahta mieltä; yhtenä vaihtoehtona oli sosiaalityöntekijä nimike (mm. Mäki 1966), toiset taas suosivat sosiaalihuoltaja nimikettä (mm. Waris 1966). Yhtenevänä tekijänä koettiin, että sosiaalityöhön kuuluu olennaisesti asiakastyö. (Mäki 2006, 15-18). Aikio (2017) on jakanut sosiaalityön vallan määritelmät neljän otsikon alle, joista ensimmäinen on valta käyttäytymisen rajoittana. Määritelmä sisältää käsitteen Power Over, jonka tavoitteena on asiakkaan käyttäytymisen, intressien tai toiminnan muuttuminen hetkellisesti tai pysyvästi yhteiskunnassa hyväksytyjen normien mukaisiksi. Asiakkaalla on perimmäinen vastuu omasta toiminnastaan ja tätä kautta sosiaalityössä tehtävistä päätöksistä. Sosiaalityöntekijän keskeisiin työtehtäviin kuuluu asiakkaan suostuttelu sekä tukitoimien tarjoaminen. Rajoitustoimenpiteiden käyttö on mahdollista, jos muut menetelmät eivät ole toimineet. Tutkimusaineistosta nousi esille, että myös 1950-1970 luvuilla asiakkaan käyttäytymistä, intressejä sekä toimintaa on pyritty muuttamaan yhteiskunnan normien mukaisiksi. Keskeisenä sosiaalisen työn toimenpiteenä on ollut rajoitustoimenpiteiden käyttö, jossa valtaa on käytetty

erityisesti asiakkaan käyttäytymisen rajoittamiseksi ja tätä kautta painostettu asiakasta muuttamaan omaa elämäänsä. Satkan (1994, 301, 311-312) aineistossa kerrotaan, että 1940- ja 1950- lukujen aikana Tampereella toimi sosiaalialan työntekijöitä, ”huoltotarkkaajia”, joiden työtehtävänä oli kasvattaa ja opastaa asiakkaitaan hyveelliseen ja yhteiskunnallisesti hyväksyttävään elämään. Huoltotarkkaajilla oli verrattain paljon valtaa asiakkaisiinsa ja he tekivät myös paljon yhteistyötä mm. poliisin ja lääkärin kanssa. Esimerkiksi tarkkaaja saattoi yhteistyössä lääkärin kanssa todeta asiakkaan alkoholistiksi, jonka myötä asiakas oli velvollinen ilmoittamaan tarkkaajalle asumisestaan, työn tekemisestä sekä tapaamisistaan lääkärin kanssa. Jos asiakas laiminlöi sovittuja toimenpiteitä, huoltotarkkaajalla oli valta määrätä hänet laitokselliseen pakkohoitoon. Bruunin (1967, 10-13, 18) aineistosta selviää, että vapaudenriistoa perusteltiin muiden syiden ohella mm. elatusvelvollisuuden laiminlyöntinä, alkoholin väärinkäytöllä tai sosiaalivivastuksen korvaamisen laiminlyönnillä. Osa näistä henkilöistä, joilta vapaus oli riistetty, oli sijoitettuna työlaitokseen silloisen alkoholilain nojalla ja näissä päätöksissä myös sosiaaliviranomainen on ollut mukana. Laitoksia kritisoitiin siitä, että todellisuudessa niissä ei tarjottu hoitoa vaan laitoksissa asuvat joutuivat pakkotyöhön. Nähtiin, että sosiaaliviranomaisille oli annettu perustelematonta valtaa tehdä päätöksiä joilla ei ollut minkäänlaisia asiakkaan elämäntilannetta parantavia tavoitteita. Ongelmana nähtiin se, että laitokset auttoivat ihmisiä vain näennäisesti ja että poikkeavasti käyttäytyvien ihmisten toimintaa haluttiin muuttaa yhteiskunnallisesti hyväksyttävämpään suuntaan vapaudenriiston uhalla.

Bruunin (1967, 25-26) kirjoituksessa tuodaan esille, että sosiaalilautakunta teki suurimman osan vapaudenriistoihin liittyvistä ratkaisuista, kun kysymyksessä oli sopimaton käytös, muttei varsinaisesti rikos. Ongelmaksi muodostui se, että sosiaalilautakunnalla ei ollut käytössään tuomioistuinta, jossa asiakkaalla olisi ollut mahdollisuus tulla kuulluksi. Toisena ongelmana nähtiin, että sosiaalilautakunnan päätökset perustuivat vanhaksi miellettyyn lainsäädäntöön. Sosiaalilautakunnan jäsenet olivat myöskin valikoituneet työhönsä hyvin samankaltaisista taustoista, esimerkiksi korkeammista yhteiskuntaluokista, ja heillä saattoi olla hyvin samankaltaiset ajatukset siitä, millainen on yhteiskunnallisesti hyväksyttävä elämä. Sosiaalilautakunnan jäseniä oli myös kritisoitu vahvasti siitä, että he ovat epäpäteviä tekemään päätöksiä kansalaisten vapaudenriistosta. Siren (1967, 91) pohtii artikkelissaan sosiaalilautakunnan päätöksiä ja yhteiskunnan puutteellisia rakenteita. Hän kirjoittaa, että yhteiskunnan olisi kehitettävä monipuolisempia tukitoimia laitoshoidon rinnalle vastaamaan asiakkaiden erilaisiin tuen tarpeisiin.

Harjulan (2020, 61-64, 47-48) tutkimuksessa selviää, että 50-70 -lukujen sosiaalityöntekijät koettiin asiakkaiden keskuudessa hyvin vahvasti hallitsevan luokan ruumiillistumana, joka toteutti kyseisen luokan periaatteita. Tutkimuksessa haastatelta-

vat kertoivat, että sosiaalihuollon vaikeimmiksi työtehtäviksi oli kuitenkin koettu tilanteet, joissa työntekijä oli joutunut käyttämään pakkotoimenpiteitä. Näitä olivat esimerkiksi huostaanottotapaukset, alkoholisti- ja irtolaishuollon pakkotoimenpiteet sekä asiakkaan työlaitokseen määrääminen. Työntekijät kokivat, että sosiaalityö on ollut vuoropuhelua työntekijöiden, asiakkaiden ja sosiaaliturvajärjestelmän välillä. Mäkelä (1967, 49, 56) kirjoittaa artikkelissaan, että sosiaaliviranomaisten tekemät pakkolaitoksiin määräämiset ovat olleet tapa muuttaa yksilön käyttäytymistä, mutta samalla myös keino kylvää pelkoa henkilöihin, joilla ilmenee samankaltaista ei toivottua käytöstä. Vallan pakkotoimenpiteillä pyrittiin siis kontrolloimaan useiden kansalaisten käyttäytymistä. Mäkelä summaa, että yhteiskunnan ei tule puuttua voimakeinoin kaikenlaisiin pieniin rikkeisiin, joita yleisesti hyväksyty toimintamalli paheksuu. Aikion (2017) mukaan nykyaikana sosiaalityöntekijän keskeisiin työtehtäviin kuuluu asiakkaan suostuttelu sekä tukitoimien tarjoaminen. Valta käyttäytymisen rajoittajana pitää sisällään mahdollisuuden sosiaalityöntekijän vallankäyttöön sekä rajoitustoimenpiteisiin, mutta ensisijaisesti asiakkaalle tulee tarjota muita tukitoimia elämässä selviytymiseen. Nykyaikainen sosiaalityön valta ei voi riistää asiakkaansa vapautta, mutta merkittävät rajoitustoimenpiteet ovat mahdollisia silloin, jos asiakkuus koskee alaikäistä, jonka perusturvallisuuden katsotaan olevan vaarassa.

5.2 Sosiaaliviranomaiset auttavat

Aikion (2017) toisena sosiaalityön vallan määritelmänä on valta riippuvuutena, joka sisältää käsitteet sosiaalisesta vaihtoteoriasta ja dispositionaalisesta vallasta. Sosiaalityön toiminnan tavoitteena on asiakkaan käyttäytymisen, intressien tai toiminnan muuttuminen hetkellisesti tai pysyvästi. Asiakas arvottaa tarjottuja resursseja, joka voi sosiaalityössä näyttäytyä asiakkaan kykyinä ja haluna tehdä yhteistyötä sosiaaliviranomaisen kanssa. Harjulan (2020, 62-64) tutkimuksessa 50-70 -lukujen sosiaalityöntekijät kokivat, että työn kautta oli mahdollisuus auttaa apua tarvitsevia ja erityisesti sellaisia asiakkaita, jotka kykenivät ja olivat halukkaita tekemään yhteistyötä. Työntekijät summasivat, että rahallisten avustusten avulla asiakkaiden vaikeaa toimeentuloa pystyttiin helpottamaan ja usein asiakkaiden ongelmat liittyivätkin heikkoon asumukseen tai vähäiseen varallisuuteen. Eräs työntekijä kertoo haastattelussaan, että työn tekeminen oli helppoa, kun asiakas halusi itsekin aktiivisesti löytää tilanteeseen ratkaisuja. Erityisen vaikeaksi koettiin työskentely asiakkaiden kanssa, joilla oli monia päällekkäisiä ongelmia. Mäen tutkimuksessa (2006, 34, 39, 76) 50-70 -luvulla sosiaalityötä tehneet haastateltavat kokivat, että asiakastyö on ollut ensisijainen sosiaalityön työmuoto ja että asiakastyötä ohjasi yksilökohtainen työtapa, joka oli itsessään niin

merkittävää, että se loi työn arvopohjan. Parhaimmillaan sosiaalityö kykeni näkemään yksilön arvokkaana ja ymmärsi, että jokainen ihminen on arvokas sellaisenaan. Harjulan tutkimuksessa haastateltava kertoo, että sosiaalihuollon yhtenä asiakastyön toimenpiteenä on ollut asiakkaiden koteihin tehtävät kotikäynnit. Kotikäyntien yhtenä yleisenä piirteenä on ollut se, että asiakas ei ole ollut niistä tietoinen etukäteen eikä näin ollen ole voinut valmistautua tapaamiseen. Osa tarkkaajista saattoi myös esimerkiksi tutkia asiakkaiden kaappeja sekä roskasäiliöitä, mutta tämänkaltaiset menettelytavat eivät kuitenkaan olleet ammattikunnassa kollektiivisesti hyväksytyjä. Haastattelut antavat ymmärryksen siitä, että sosiaalityöntekijät ovat useimmiten pyrkineet kuulemaan asiakasta. Kuitenkin monesta aineistosta nousee esille myös päinvastainen ilmiö (Siren 1967; Bruun 1967; Mäkelä 1967) jossa ilmenee, että sosiaaliviranomaiset eivät ole kuulleet asiakasta, tai eivät ole kuulleet tätä läheskään tarpeeksi, eikä asiakas ole todellisuudessa voinut mitenkään vaikuttaa sosiaaliviranomaisen tekemiin päätöksiin.

Satka (1994, 311) kertoo omassa artikkelissaan, että jotkin sosiaaliviranomaisten työtehtävistä eivät olleet alan keskuudessa haluttuja. Esimerkiksi alkoholisti- ja irtolaishuollon työtehtäviin oli jouduttu määräämään työntekijöitä virallisilla määräyksillä ja 1940-luvun lopulla vain 2% työntekijöistä oli suostunut tähän työhön vapaaehtoisesti. Moneen sosiaaliviranomaisen työhön saatiin muutos vasta 1950-1960-lukujen aikana, ja tätä ennen työn sisältö ja toimenpiteet olivat määräytyneet sosiaalilautakuntien toimesta. Sosiaaliviranomaiset kokivat, että eivät voineet työssään käyttää juurikaan harkintavaltaa asiakkaan auttamiseksi. Sosiaalityö on ollut 1950-1970-lukujen aikana vielä varsin nuori ammattina sekä tieteenalana ja työtä tehtiin eri toimijoiden kautta mm. valtio, kunta, seurakunnat, hoitolaitokset ja vapaaehtoisjärjestöt. Alalla toimi vain vähän ihmisiä, jotka olivat saaneet ulkomailta koulutuksen. Työhön sisäänrakennetut toimintatavat ja aatteet ovat olleet syvälle juurtuneita minkä vuoksi muutos- ja kehittämistyö vei vuosikymmeniä. Teoriasta ja aineistoista nousee esille, että sosiaalityön keskeinen toimintamuoto on, ja on ollut, asiakkaan kanssa tehtävä yksilötyö. Sosiaalityön vaikuttavuus ja asetetut tavoitteet voidaan saavuttaa parhaiten silloin, kun yhteistyö työntekijän ja asiakkaan välillä on toimivaa. Teoriasta ja aineistoista nousee esille, että parhaiten yhteistyö toteutuu sosiaalityössä seuraavien elementtien avulla: 1.) asiakasta kuullaan ja hänen ajatuksensa otetaan huomioon päätöksenteossa, 2.) asiakkaan on itse yhteistyökykyinen, 3.) asiakkaan perheen huomiointi ja mukaan ottaminen asiakasprosessiin, 4.) asiakkaalle tulee tunne, että häntä kohdellaan arvokkaasti ja kunnioitavasti. (Harjula, 2020; Aikio, 2017; Siren, 1967; Mäki, 2006; Mäkelä 1967.)

5.3 Asiakkaan mahdollisuus osallistua sosiaaliviranomaisen toimenpiteisiin

Aikion (2017) kolmantena sosiaalityön vallan määritelmänä on valta vuorovaikutuksellisenä kykynä, joka sisältää käsitteet dispositionaalinen valta, episodinen valta, pakottava auktoriteetti, houkutteleva/palkitseva auktoriteetti, legitiimi auktoriteetti ja persoonallinen auktoriteetti. Sosiaalityön toiminnan tavoitteena on asiakkaan käyttäytymisen, intressien tai toiminnan muuttuminen hetkellisesti tai pysyvästi. Asiakkaan kokemus sosiaalityöntekijästä sekä sosiaalityön tarjoamista resursseista vaikuttavat työn sisältöön ja asetettujen tavoitteiden saavuttamiseen. Työntekijältä vaaditaan taitoa käyttää valtaa sopivassa suhteessa asiakkaaseen. Työntekijä voi palkita asiakkaan, tarjota tukitoimia tai käyttää rajoitustoimenpiteitä. 1940-luvun sosiaalipolitiikan muutos toi mukanaan sosiaaliavustukset, joiden myötä asiakaskunta suureni, moninaistui ja työn sisältö muuttui vähitellen vähemmän asiakkaita kontrolloivaksi ja kontrollin sijaan asiakasta palvelevaksi. (Harjula 2006, 61, 47-48). 1950-luvulla sosiaalihuollon työtehtävät muuttuivat kotikäynneistä enemmän hallinnollisiksi tehtäviksi, jonka myötä asiakkaat kokivat sosiaalihuollon työntekijät helposti vieraiksi. Hallinnollistuminen tuntui myös ainakin osasta työntekijöistä turhauttavalta, koska heidän päätösvaltaansa asiakastyössä supistettiin. Sosiaalihuollon työntekijät kokivat, että työ on ristiriitaista; työ määräytyi lähinnä hallinnon ja sen päättäjien toimesta, jolloin asiakkaiden yksilöllisiin tarpeisiin vastaaminen ei ollut aina mahdollista. Työn tärkeäksi tehtäväksi nousikin asiakkaan elämän ja ennalta määrätyn byrokratian yhteensovittaminen. (Satka 1994, 314-315.)

Mäen tutkimuksessa (2006, 77-78, 81, 86, 203, 207) 50-70 -luvun sosiaalityön ehkä keskeisimmäksi työtavaksi nousi yksilökohtainen asiakastyö ja sosiaalityöntekijän myötätunto asiakasta kohtaan. Mäki kertoo, että myötätunto koettiin niin keskeiseksi työmuodoksi, että se on tutkimuksessa eroteltu sosiaalityön erilliseksi tehtäväksi. Muita tutkimuksessa esille nousseita tehtäviä olivat asiakkaan katkeruuden vastaanottaminen, asiakkaan ihmissuhteiden vahvistaminen, asiakkaan mukaanotto ongelmien selvittelyssä, avunlähteistä kertominen ja aikaisempiin auttamistoimenpiteisiin liittäminen. Tärkeäksi huomioksi nousi se, että työntekijät olivat halunneet osallistaa asiakasta työprosessiin. He kokivat, että olivat pyrkineet selvittämään asiakkaan mielipiteen toimenpiteisiin ennen kuin päätöksiä oli toimeenpantu. Työntekijät kertoivat, että asiakkaan kanssa pyrittiin keskustelemaan ja kuulemaan tämän omia ajatuksia ongelmatilanteesta. Annettu tuki oli ollut usein toimeentuloon liittyvää, asiakkaan osallisuuden tukemista, erilaisten tukitoimien tarjoamista, asiakkaan perhesuhteiden vahvistamista sekä tämän huolien kuuntelemista. Asiakkailta oli usein ollut monia päällekkäisiä vaikeuksia ja sosiaalityöntekijä pyrki työmenetelmillä vaikuttamaan usein

ensisijaisesti työtä ohjaavan laitoksen määrittelemiін ilmiöihin (esim. A-klinikka, lastensuojelulaitokset). Työn tavoitteena oli usean asiakkaan kohdalla käyttäytymisen muutos, mutta haastatellut työntekijät kokivat muutoksen olevan asiakkaan edun mukaista. Muutostyötä kuvattiin asiakasta tukevaksi, jonka avulla tämä voisi kasvaa ihmisenä, toimia paremmin oman elämänsä subjektina ja loppujen lopuksi olla osa yhteiskuntaa. Siren (1967, 80-83, 106) on ollut sosiaalityön toimenpiteistä eri mieltä, kuin mitä Mäen tutkimukseen osallistuneet entiset sosiaalityöntekijät kertoivat. Siren kirjoitti artikkelissaan, että sosiaalityön tulisi perustua asiakkaan vapaaehtoisuuteen, osallisuuteen ja että sosiaalityön tulisi kyetä tarkastelemaan omaa toimintaansa kriittisesti ja kehittämään. Siren toteaa, että aikansa sosiaalityöntekijät eivät osanneet suhtautua kriittisesti omaan työhönsä tai siihen liittyvään valtaan sekä päätöksentekoon. Siren näki, että asiakkaita ei osattu todellisuudessa auttaa vaan sosiaalityön silloiset toimenpiteet ovat olleet lähinnä huostanottoja ja laitoksiin määräämisiä, jonka myötä asiakkaan ihmisoikeudet eivät ole toteutuneet täysimääräisinä. Erittäin ongelmalliseksi sosiaalityössä oli koettu myös se, että työntekijät eivät keskustelleet perheiden ja asiakkaiden kanssa päätettävistä toimenpiteistä, eikä asiakkailla näin ollen ollut mahdollisuutta osallistua prosessiin taikka puuttua siinä tehtyihin päätöksiin. (Siren 1967, 80-81, 83, 106).

5.4 Yhteiskunnan poikkeavat

Aikion (2017) neljäntenä sosiaalityön vallan määritelmänä on valta suostumuksen organisointina, joka sisältää ajatuksen siitä, että päättävät yhteiskuntaluokat ja eletävän ajan yhteiskunnalliset normit ohjaavat ja muovaavat sosiaalityön sisältöä. Sosiaalityö on asiakkaiden toiminnan ohjailua yhteiskunnallisesti hyväksytyihin normeihin, jossa asiakkaan suostuttelu on ensisijainen työmuoto. Sosiaalityön tavoitteena on asiakkaan käyttäytymisen, intressien tai toiminnan muuttuminen hetkellisesti tai pysyvästi. Työltä vaaditaan vahvaa tieteellistä- ja koulutuksellista pohjaa, jotta se kykenisi ottamaan kantaa yhteiskunnan syrjiviin rakenteisiin sekä ajamaan asiakkaidensa etua. Harjula (2006, 61, 47-48) kirjoittaa artikkelissaan, että sotien jälkeen yhteiskunta suhtautui sosiaalihuollon asiakkaisiin hyvin mustavalkoisesti; oli asiakkaita, jotka olivat joutuneet vaikeaan elämäntilanteeseen ikävien sattumusten seurauksena, mutta olivat pääpiirteittäin yhteiskunnallisesti hyväksyttäviä kansalaisia. Toinen asiakaskunta sisälsi laiskat, välinpitämättömät ja omaan tilanteeseensa syylliset asiakkaat. Silloisen sosiaalihuollon vallan toimenpiteet määräytyivät sen mukaan, kumpaan asiakaskuntaan työntekijä katsoi asiakkaan kuuluvan. 50-70 -lukujen sosiaalityöntekijät kokivat sosiaalihuollon vallan sekä vallan toimenpiteiden kuuluneen oleellisena osana työnkuvaan ja ammattiin.

Bruun (1967, 18-19, 21) kirjoittaa, että sosiaaliviranomaisten päätökset eivät ole olleet perusteltuja. Hän toteaa, että jokainen meistä toimii joskus elämässään poikkeavasti tai sääntöjen vastaisesti, mutta millä perusteella voimme antaa joillekin henkilöille vallan määrittellä kanssaihminen elinehtoja näiden poikkeavuuksien perusteella. Keskeistä on ymmärtää, että yhteiskunnan päättäjät ja ympäristö jossa elämme, määrittävät poikkeavaksi leimatun henkilön elinehdot ja tähän myös sosiaalityön tulisi kyetä suhtautumaan kriittisesti. Aineistossa nostetaan esille, että 1960-luvulla lait ovat olleet hyvin tulkinnanvaraisia ja henkilöiden leimaaminen poikkeavaksi on ollut paljon kiinni siitä, millaisessa yhteisössä hän elää ja kenen yhteiskunnan valvojan kanssa hän joutuu tekemisiin. Päätöksiä tehtiin paljon perustuen henkilökohtaiseen moraaliin ja elämäkatsomukseen, eikä esimerkiksi tuomioistuimen päätöksiin tai asiakkaan kuulemiseen. Niin sanottua poikkeavaa käytöstä esiintyi myös korkeammassa yhteiskuntaluokissa elävillä, mutta he joutuivat harvemmin pakkotoimien kohteeksi. Työntekijöiltä ei läheskään aina vaadittu koulutusta eikä työlle ollut yhtenäistä tieteellistä pohjaa, joten työssä ilmenneet vallankäytön tavat saattoivat myös vaihdella suuresti. Aineistosta nousee esille, että työhön oli saattanut päästä esimerkiksi suhteilla päättävissä asemassa oleviin henkilöihin. (Harjula 2006, 62; Siren, 1967, 80-81, 83.)

Mäkelän (1967, 33-37) aineistosta nousee esille, miten yhteiskunnan suhtautuminen poikkeaviin yksilöihin oli muuttunut; rangaistuksen tilalle oli tullut käsite ihmisten hoitamisesta. Vapaudenriistot ovat olleet yksi tapa määrätä hoitoon poikkeavasti käyttäytyneitä kansalaisia ja näitä päätöksiä toimeenpani pääasiassa sosiaalilautakunta. Mäkelä pohtii sosiaaliviranomaisten määrittämiä pakkotoimia ja suhtautuu "hoidon" käsitteeseen tässä yhtälössä kriittisesti. Ensinäkin ongelmallista oli, että laitoksen määrittäminen tapahtui pääasiassa sosiaalilautakunnan toimesta eikä esimerkiksi terveydenhuollon ammattilaisen kautta. Toinen ongelma oli se, että asiakas usein pakotettiin toimenpiteisiin vastentahtoisesti. Kolmas ongelma oli, että pakkotoimenpiteiden ja pakkohoidon syyt olivat usein henkilön käyttäytymiseen perustuvia eli yhteiskunta, yhteisöt tai sosiaaliviranomainen oli määritellyt mikä on sellaista käytöstä, jota pitäisi hoitaa. Hoitoon pakotetut eivät todellisuudessa saaneet lääketieteeseen perustuvaa hoitoa tai heidän ongelmansa eivät olisi edes hoitoa vaatineetkaan (mm. homoseksuaalisuus, teini-ikäisten tyttöjen sukupuolisuhteet), mutta hoidon varjolla heidän vapauttaan ja yksilön perusoikeuksia voitiin kuitenkin rajoittaa. Osa toimenpiteiden kohteeksi joutuneista olisi varmasti lääketieteeseen perustuvaa apua tarvinnutkin, mutta laitoksissa ei todellisuudessa ollut juurikaan terveydenhuollon ammattilaisia edes töissä, vaan ne olivat lähinnä ilmaiseen pakkotyöhön perustuvia instituutioita. Sosiaaliviranomaisten tekemissä päätöksissä keskeiseksi kysymykseksi nousi se mitä yhteiskunnassa pidettiin normaalina ja ajateltiin, että yksilö on itse vastuussa tilanteestaan vai oliko tilanne hänestä itsestään riippumaton. Pakkohoitoon

määräämiset sosiaalihuollon toimesta eivät perustuneet kliinisiin lääketieteellisiin tutkimuksiin, vaan moraaliseen käsitykseen oikeasta ja väärästä, kokemusperäiseen tietoon, uskontoon sekä eletyn ajan yleisesti hyväksi katsottuihin toimintatapoihin. Mäen (2006, 86, 203, 207) tutkimuksessa 50-70 -lukujen sosiaalityöntekijät kokivat, että he olivat kyllä työssään pyrkineet selvittämään yksilön ja tämän elinympäristön välistä ristiriittoa samalla asiakasta tukien. Ongelmana oli koettu enemmänkin yhteiskunnan puutteelliset ja syrjivät rakenteet, jotka ilmenivät myös resurssien vähäisyytenä sekä vallan pakkotoimenpiteinä.

Aineistosta nousi esille, että sosiaalityötä oli saattanut tehdä ilman asiaan kuuluvaa koulutusta ja työntekijät olivat valikoituneet ammattiin esimerkiksi työkokemuksen sekä suhteiden kautta. Aineistosta ei kuitenkaan selvinnyt työntekijöiden motiiveja työn tekemiselle, joka voisi osaltaan selittää eroavien työn tekemisen toimintamallien syytä. Alalle on ehkä hakeutunut sellaisia ihmisiä, jotka ovat toivoneet voivansa auttaa heikommassa asemassa olevia kansalaisia. Toisaalta alalle on saattanut hakeutua myös ihmisiä, joiden perimmäinen syy ammatinharjoittamiseen on ollut yhteiskunnan poikkeavien yksilöiden valvominen. Aineistosta nousee esille, että päättävässä asemassa olevat kansalaiset ovat saaneet säädellä sosiaalityön sisältöä paljon. Sama ilmiö nousee esille myös Aikion väitöskirjassa. Valta yhteiskunnassa edustaa niiden kansalaisten normeja, joilla on vallan etu; kansalaiset, joilla on erilaisia yhteiskunnallisia, sosiaalisia, kulttuurisia sekä tiedollisia resursseja, kykyjä sekä mahdollisuuksia kykenevät muodostamaan liittoumia sekä poliittisia ryhmiä, joiden avulla he voivat vaikuttaa yhteiskunnallisiin normeihin sekä poliittisiin päätöksiin.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksessa käyttämästäni aineistoista voidaan löytää sosiaalityössä 1950-1970-luvuilla ilmenneitä alaan liittyviä ongelmallisuuksia pohdittaessa sosiaalityön valtakäytön toimenpiteitä. Kaikissa aineistoissa ilmeni, että aikansa sosiaalityö on sisältänyt työntekijöiden mahdollisuuden käyttää valtaa asiakkaan elämään liittyvissä kysymyksissä verrattain paljon ja tähän on liittynyt paljon ristiriitoja. Ensinäkin sosiaalityötä tekeviltä henkilöillä ei läheskään aina ollut koulutusta, jota sosiaalityön vaativat päätökset edellyttävät, toisekseen tieteenala oli kehittymätöntä eikä kyennyt juuri puuttumaan yhteiskunnallisiin epäkohtiin eikä oman työnsä sisältöön. Sosiaalityön omaa arvo- ja etiikkapohjaa ei ollut, eikä se kyennyt sellaisenaan ajamaan asiakaidensa etua. Työtä tehneet henkilöt toimeenpanivat ratkaisuja, joissa asiakkailla ei ollut mahdollisuutta tulla kuulluksi. Sosiaalityön valtaa ja päätöksentekoa ohjasi hyvin vahvasti yhteisössä yleisesti hyväksytyt moraalikäsitteet sekä yksittäisten työntekijöiden suhtautuminen sen asiakkaisiin sekä ilmiöihin. Sosiaalityön vallan keskeisenä tavoitteena on Aikion väitöskirjan mukaan asiakkaan käyttäytymisen, intressien tai toiminnan muuttuminen hetkellisesti tai pysyvästi. Aineiston pohjalta voimme todeta, että se on ollut yksi keskeinen sosiaalityön tavoite myös 1950-1970-luvuilla. Nykyaikana toteutamme sellaista sosiaalipolitiikkaa, jossa asiakas nostetaan työn keskiöön erityisesti silloin, kun puhumme sosiaalityöstä, joka saattaa joutua rajoittamaan yksilöä. Sosiaalityö on ollut ja on edelleen osa valtiota sekä politiikkaa, jota ohjaavat pääasiassa päättävässä asemassa olevat puolueet sekä yhteiskuntaluokat. Sosiaalityö toteuttaa osaltaan niitä normeja ja toimenpiteitä, joiden katsotaan olevan hyväksytyjä ja tavoiteltavia. Poliittista kamppailua hyvinvointiyhteiskuntamme käy

edelleen ja jatkuvasti; millaisia palveluita, tukitoimia sekä sosiaalityötä voidaan harjoittaa. Hallituksen ja eduskunnan toimenpiteet sekä päätökset näkyvät sosiaalityössä ja sosiaalityön asiakkaiden elämässä hyvinkin konkreettisesti esimerkiksi palveluissa sekä resursseissa ja niiden määrässä.

1950-1970 -luvulla sosiaalityö ei ole kyennyt tekemään sellaista yhteiskunnallista muutostyötä heikommassa asemassa olevien puolesta, jota siltä nykyaikana odotetaan. Sosiaalityön asiakkaat ovat pääosin samoja myös nykyaikana: alemmissa yhteiskuntaluokissa eläviä. Aineistoissa, joissa sosiaalityöntekijöitä itseään oli haastateltu, mainitsivat he asiakkaan kuulemisen ja osallistumisen prosessiin ensiarvoisen tärkeänä. Työntekijät kertoivat, että olivat pyrkineet huomioimaan asiakkaan tarpeita niin paljon, kuin se vain oli käytännössä mahdollista. Nykyaikanakin työntekijän tietotaidoilla ja kyvyillä, esimerkiksi suostutella asiakasta toimenpiteisiin ja käyttää valtaa taitavasti, on suuri merkitys. Sosiaalityön laatua on kuitenkin pyritty varmistamaan yhtenäisellä korkeakoulutuksella, tieteellisellä tutkimuksella, lailla, säädöksillä sekä kansainvälisillä sopimuksilla. Sosiaalityön asiakkuus on aineiston perusteella koettu pelottavaksi, syrjiväksi ja leimaavaksi. Tätä taakkaa sosiaalityö kantaa osaltaan tänäkin päivänä. Yhteiskunnallisesta keskustelusta ilmenee, että monet pelkäävät sosiaalityön valtaa sekä siihen liittyviä päätöksiä ja toimenpiteitä.

Loppujen lopuksi sosiaalityö on aina kietoutunut siihen aikaan ja paikkaan, jossa sitä toteutetaan sekä aikansa yhteiskunnallisiin merkityksiin, käsitteisiin ja elämäntarinoihin. Yhteiskunnalliset, sosiaaliset ja poliittiset kysymykset ilmenevät vahvasti sosiaalityössä ja ovat oman aikakautensa näköisiä. Elettävä aika ei saisi kuitenkaan määrittellä sosiaalityön tai sosiaalityön asiakkaiden elämänehtoja. Sosiaalityön tehtävä on toimia yhteiskunnassa aktiivisesti kantaa ottaen sekä tarvittaessa kyseenalaistaen vallalla olevia toimintamalleja, arvoja ja lakeja. Täten sosiaalityön olennainen tehtävä on jatkuva muutostyö, joka omalta osaltaan määrittelee muutoksen suuntaa. (Juhila 2018, 18.) Keskeisimmät muutokset sosiaalityön vallasta voit nähdä työn liitteenä olevasta taulukosta. (LIITE 3). Jatkotutkimuksen aiheena olisi kiinnostavaa selvittää sosiaalityön asiakkaiden kokemuksia sosiaalityöhön liittyvästä vallankäytöstä. Tutkimus voisi haastatella sosiaalityön asiakkaita menneiltä vuosilta ja nykyaikana sekä selvittää mm. millaisia toimenpiteitä on tehty ja onko asiakkaille tullut kokemus osallisuudesta prosessin aikana. Entä miten sosiaalityön valta ja päätökset näyttävät asiakkaille; ymmärtävätkö asiakkaat mistä päätökset syntyvät ja mikä päätöksentekoa ohjaa? Mitkä asiat vaikuttavat asiakkaan käsitykseen aiheesta?

LÄHTEET

- Aikio, S. 2017. Viisi näkökulmaa sosiaalityön valtaan. Sosiaalityön taustalla olevien valtakäsitysten teoreettista pohdintaa. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Bruun, K. 1967. Yhteiskunnan valvojat ja vapaudenriistot. Teoksessa Pakkoauttajat. Lars D. Eriksson (toim.) Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. 9-32.
- Eskola, M. 1981. Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalityön kuva. Viitattu 1/2022.
- Harjula, M. 2020. Eletty sosiaalityö kahden sukupolven murroskokemuksena 1940-2000. Teoksessa Sosiaalityön käänneet. Moilanen, J. & Annolla, J. & Satka, M. (toim.) Jyväskylän yliopisto: SoPhi. 47-75.
- Juhila, K. 2018. Aika, paikka ja sosiaalityö. Tampere: Vastapaino.
- Johansson, K. 2007. Kirjallisuuskatsaukset – huomio systemaattiseen kirjallisuuskatsaukseen. Teoksessa systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja sen tekeminen. Johansson, K., Axelin, A., Stolt, M., Ääri, R-L. (toim.) Turku: Turun Yliopisto.
- Kangasniemi, M. & Utriainen, K. & Ahonen, S-M. & Pietilä, A-M. & Jääskeläinen, P. 2013. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsenettyyn tietoon. Kuopio: Hoitotiede. Vol 25, Iss 4. Viitattu 1/2022.
- Kettunen, P. 2015. Historia petollisena liittolaisena. Näkökulmia työväen, työelämän ja hyvinvointivaltion historiaan. Vantaa: Hansaprint.
- Kuula, A. 2011. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Etiikka ja tutkimusetiikka. Tampere: Vastapaino.
- Mäkelä, K. 1967. Pakkoauttajat. Teoksessa Pakkoauttajat. Lars D. Eriksson (toim.) Helsinki: Tammi. 33-57.
- Mäki, H. 2006. Tutkimuksen tausta ja vaiheet. Teoksessa Hyvä kysymys. Sosiaalityöntekijän asiakaskohtaisen työn sisältöä etsimässä 1960- luvulla. Satka, M. (toim.) Juva: PS-Kustannus. 15-22.
- Niemi, P. 2013. Hyvä paha valta. Teoksessa Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Laitinen, M. & Niskala, A. (toim.) Vantaa: Vastapaino. 31-54.
- Noro, A. 2000. Aikalaisdiagnoosi sosiologisen teorian kolmantena lajityyppinä. Viitattu 1/2022.
- Parkkari, E. 1947a. Suomen työväenliikkeen historia. Ensimmäinen opintokirje. Helsinki: Kirjapaino Tapo. 1 -7. Viitattu 2/2022.
- Parkkari, E. 1947b. Suomen työväenliikkeen historia. 10 opintokirje. Helsinki: Kirjapaino Tapo. 1-9. Viitattu 2/2022.
- Satka, M. 1994. IV Hyvinvointivaltion rakentajat. Teoksessa Armeliaisuus, yhteisöapu ja sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia. Jaakkola, J. & Pulma, P. & Satka, M. & Urponen, K. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino. 301-330.
- Satka, M. 2007. Sosiaalityön ammattinimikkeiden kehitys. Teoksessa Huolenkantajat. Kokemuksia ja sattumuksia sosiaalialan vuosikymmeniltä. Satka, M. & Auvinen, A. & Aho, S. & Jaakkola, H. (toim.) Juva: P-S.Kustannus. 15-16.
- Siren, P. 1967. Ei kotia ei koulua. Teoksessa Pakkoauttajat. Lars D. Eriksson (toim.) Helsinki: Tammi. 78-107.
- Smith, R. 2008. Social Work and Power. Englanti: Palgrave MacMillan.

Sosiaali- ja terveysministeriö. Historiaa. Suuriruhtinaskunnasta
hyvinvointiyhteiskuntaan. Viitattu 1/2022.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä:
Tammi.

LIITE 1

Sosiaalityön valta nykyaikana

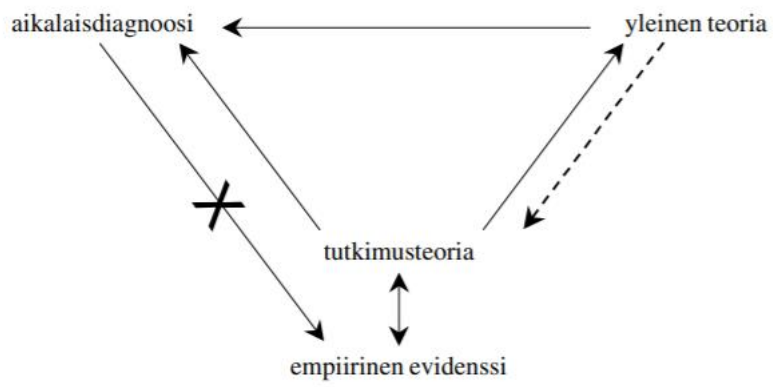
Vallan määritelmät	Keskeisiä käsitteitä ja ajatuksia	Toiminnan tavoite	Asiakkaan toiminnasta	Sosiaalityön keskiössä
Valta käyttäytymisen rajoittajana	Power Over – valta toisen (henkilön) yli. Asiakkaan intressien ja uskusten muuttaminen yhteiskunnallisesi hyväksytyiksi.	Asiakkaan käyttäytymisen, intressien tai toiminnan muuttuminen hetkellisesti tai pysyvästi.	Asiakkaan vastuu toiminnastaan.	Asiakkaan suostuttelu, tukitoimet sekä rajoitustoimenpiteet mahdollisia.
Valta riippuvuutena	Sosiaalinen vaihtoteoria, dispositionaalinen valta. Toimijoiden käyttäytyminen on toisiinsa kietoutunutta ja toisistaan riippuvaisia.	Asiakkaan käyttäytymisen, intressien tai toiminnan muuttuminen hetkellisesti tai pysyvästi.	Asiakas arvottaa tarjottuja resursseja. Asiakas on vastuussa omasta toiminnastaan.	Asiakkaan suostuttelu, tukitoimet, asiakkaan omien resursien vahvistaminen. Pitkäaikainen sosiaalityön asiakkuus.
Valta vuorovaikutuksellisena kykynä	Dispositionaalinen valta käsitys, episodinen valta käsitys. Pakottava auktoriteetti, houkutteleva/palkitseva auktoriteetti, legitiimi auktoriteetti, kompetenttinen auktoriteetti, persoonallinen auktoriteetti.	Asiakkaan käyttäytymisen, intressien tai toiminnan muuttuminen hetkellisesti tai pysyvästi.	Asiakkaan vastuu toiminnastaan. Asiakkaan kokemus sosiaalityön resursseista ja työntekijän tiedoista sekä taidoista vaikuttavat asetettujen tavoitteiden saavuttamiseen.	Asiakkaan suostuttelu, ”palkitseminen”, tukitoimet sekä rajoitusten käyttömahdollisuus. Sosiaalityöntekijän kyky käyttää valtaa taitavasti. Valta toteutuu tietyssä hetkessä tai se on jatkuvaa.
Valta suostumuksen organisoitina	Päätävät yhteiskuntaluokat ohjaavat sosiaalityön sisältöä. Elettävän ajan yhteiskunnalliset normit muovaavat sosiaalityön sisältöä.	Sosiaalityön asiakkaiden toiminnan ohjailu yhteiskunnallisesti hyväksytyihin normeihin. Sosiaalityö omana tieteenalanaan vaikuttamassa työn sisältöön; yhteiskunnallinen muutostyö.	Asiakkaan asema yhteiskunnassa. Tarjottavat sosiaalityön resurssit ja tukitoimet vaikuttavat asiakkaan tavoitteisiin ja asiakastyön sisältöön.	Sosiaalityö yksi päätävien luokkien valankäytön väline. Sosiaalityön oma etiikka ja yhteiskunnallinen vaikuttamistyö. Asiakkaan suostuttelu ensisijainen toimi. Työssä käytettävissä olevat resurssit ja tukitoimet määrittävät työtä.

Sosiaalityöntekijällä on aina vallan etu suhteessa asiakkaaseen kaikissa vallan muodoissa. Asiakkaalla on aina viimesijainen vastuu omasta toiminnastaan, joka voi vaikuttaa asiakkuuteen, saataviin etuuksiin sekä sosiaalityön päätöksiin. Yhteiskunnalliset normit sekä ihanteet vaikuttavat sosiaalityön sisältöön, sen tarjoamiin resursseihin sekä

siihen miten sosiaalityön asiakkaisiin sekä sen kohtaamiin ilmiöihin suhtaudutaan. Sosiaalityön on kyettävä tekemään yhteiskunnallista muutostyötä asiakkaidensa etu ensisijaisena tavoitteenaan. Sosiaalityön tulee tuoda ilmi yhteiskunnan syrjivät ja eriarvoistavat rakenteet ja toimintamallit, jotka voivat vaikuttaa sosiaalityön asiakkaiden selviytymiseen.

LIITE 2

Aikalaisdiagnoosi sosiologian kentässä

(Noronen 2000, 328.)

LIITE 3

Sosiaalityön vallan muutoksia

Keskeisimmät muutokset sosiaalityön vallassa.

Yhteiskunnalliset muutokset	Suhtautuminen ”poikkeavuuksiin”, yhteiskunnan rakenteellisia ongelmia ei tunnusteta tai tunnusteta.	Suhtautuminen sosiaalityössä kohdattuihin ilmiöihin.	Yhteiskunnan tarjoamat tukitoimet muuttuneet. Sosiaalisten ja taloudellisten oikeuksien universaalius kansalaisille .	”Poikkeavien” yksilöiden rannkaisuaminen ja ”hoito”; oikeusvaltion kehittyminen.
Sosiaalityön asiakkuuden ja sosiaalityön muutokset	Sosiaalityön kehittyminen omana tieteenalana ja siihen liittyvät teoriat, käsitteet, etiikka ja arvot. Sosiaalityöntekijöiden yhtenäistynyt korkeakoulutus ja työtapojen kehittyminen. Kollektiivinen toimijuus.	Suhtautuminen sosiaalityön asiakkaisiin ja ilmiöihin. Asiakkaiden resursien käyttöönotto, hyödyntäminen ja arvos-taminen työssä. Rannkaisuamisesta ja hoidosta siirrytty asiakkaan arvostukseen ja osallisuuden tukemiseen.	Asiakkaan valinnanvapaus palveluiden vastaanottamisessa, asiakkaan autonomia ja itsemääräämisoikeus lisääntynyt.	Sosiaalityön yhteiskunnallisen muutosteh-tävä tullut osaksi työtä.